

I

SÍNTESI DE LA DOCUMENTACIÓ DELS PRIVILEGIS GENOVESOS DEL SEGLE XII

Els mercaders genovesos en els regnes catalano-aragonesos, i particularment a les grans ciutats marineres (Barcelona, València, Tortosa, Mallorca), gaudiren durant molt de temps d'una posició privilegiada respecte als altres mercaders, toscans i llombards en particular.

Aquesta situació de privilegi remunta al segle XII i cal enquadrar-la en l'hàbil política d'infiltració en tota l'Occitània i en la Península del Comú de Gènova; ¹ l'ajut que aquest proporcionava als diversos sobirans o prínceps tenia, gairebé invariablement, com a contrapartida, treves, concessions territorials i exempcions fiscals.

Per a documentar la citada situació ens sembla suficient de fer referència a tres dates essencials: 1146, 1167 i 1198.

El 1146, en efecte, després de l'expedició contra Mallorca i contra Almeria i al moment de pactar la seva col·laboració per a una acció contra el regne de València, ² Gènova obté tant d'Alfons VII de Castella ³ com de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, ⁴ completa franquícia de peatges, d'impostos de ports de mar i de qualsevol altre gravamen fiscal.

El 1167 el Comú estipula un acord amb Alfons I, comte de Barcelona i rei d'Aragó. En virtut d'aquest acord Alfons s'assegura l'ajut del Comú per a refermar la seva autoritat a Provença; Gènova obté l'exclusió dels pisans de les terres compreses entre Tortosa i Niça (exceptuades les naus pisanas de pelegrins, que podrien ancorar a Barcelona), la total exempció fiscal i la plena llibertat de comerç. ⁵

¹ Cf. G. PISTARINO, *Genova e l'Occitania nel secolo XII*, «Actes du I Congrès historique Provence-Ligure» (Aix-Marseille-Bordighera 1966), 64.

² *Annali genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori*, a cura de L. T. BELGRANO, I (Roma 1890), 33, cit. per G. PISTARINO, *op. cit.*, 91.

³ *Liber Iurium Reipublice Genuensis*, I, «Historiae Patriae Monumenta» (Torino 1854), 122-123; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico della Repubblica di Genova* (Roma 1936-1942), I, nn. 166, 167. Cf. G. PISTARINO, *loc. cit.*

⁴ *CDIACA*, IV, 332, 337; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, n. 168; cf. G. PISTARINO, *loc. cit.*

⁵ *Liber Iurium*, I, 227; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, II, n. 25; cf. G. PISTARINO, *op. cit.*, 110-111.

El 1198, finalment, Pere I, comte de Barcelona i rei d'Aragó, reconeix les dues convencions precedents.⁶

II

ELS PRIVILEGIS DURANT ELS SEGLES XIII, XIV I COMENÇAMENT DEL XV

Aquesta situació resulta ratificada en el transcurs dels segles següents, tal com es desprèn dels privilegis concedits a les diverses ciutats catalanes pels comtes-reis, i de les treves estipulades amb el Comú.

Així Jaume I, en el privilegi concedit a la ciutat de Barcelona el 12 d'abril de 1265,⁷ mentre prohibeix expressament el comerç als llombards, florentins, senesos i luquesos, no fa menció dels genovesos.⁸

La prohibició de comerç per als italians no genovesos és renovada a favor de Barcelona per Jaume II *el Just* el 28 de gener de 1326,⁹ i està a totes les terres continentals per Alfons *el Benigne* el 2 d'abril de 1332.¹⁰

Dins la mateixa línia i forçat per les conclusions del Parlament de les grans ciutats marítimes catalanes reunit a Tortosa, Martí *l'Humà* prohibeix novament, el 1401, el comerç en els regnes catalano-aragonesos a florentins, luquesos, senesos i toscans en general, llevat dels genovesos i pisans, com era tradicional.¹¹

Malgrat tot, pocs mesos després, el rei concedeix la llibertat de comerç als italians, sota determinades condicions, amb la pragmàtica del 13 d'octubre de 1402,¹² i crea un nou impost de tres diners per lliura al qual restaran sotmesos els italians, tret dels genovesos i pisans a causa de llurs privilegis.¹³

⁶ *Liber Iurium*, I, 417; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, n. 48; cf. G. PISTARINO, *op. cit.*, 129.

⁷ A. DE CAPMANY I DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, 2.ª ed. a cura de E. GIRALT I RAVENTÓS i C. BATLLE I GALLART, II (Barcelona 1962), 32, d. 17; M.-T. FERRER I MALLOL, *Mercanti italiani nelle terre catalane: gli alessandrini (1394-1408)*, «Rivista di Storia, Arte e Archeologia per le province di Alessandria e Asti», LXXV (1966), 8, n. 8.

⁸ La prohibició fou estesa a Mallorca el 23 de juliol de 1269 (AHM, *Llibre de Privilegis*, f. 26), i fou ratificada el 30 de gener de 1299 per Jaume II (AHM, *Llibre de Jurisdiccions e Stils*, I part, f. 65; cf. M. T. FERRER, *op. cit.*, 7-8).

⁹ CAPMANY, *Memorias*, II, p. 177, d. 118.

¹⁰ M.-T. FERRER, *Mercanti italiani*, p. 8, n. 8.

¹¹ CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 269, pp. 396-401; cf. M.-T. FERRER, *op. cit.*, 13-14.

¹² ACA, C, reg. 2197, ff. 211r-212r; cf. M.-T. FERRER, *op. cit.*, 15.

¹³ La datació de l'establiment de l'impost el 1402 es basa en el document transcrit per G. LIVI, *Dall'Archivio di Francesco Datini mercante pratese* (Florència 1910), 52-53; es tracta d'una traducció de la part dispositiva del decret del rei Martí del 1402, en italià, a la qual fou afegida la notícia de l'entrada en vigor de l'impost fixada per al 25 de desembre de 1402; el paper degué anar unit a una carta enviada a Florència des de la sucursal de F. Datini a Barcelona o a València; cf. M.-T. FERRER, *op. cit.*, 15-18.

Els antics privilegis dels genovesos havien estat confirmats, sense variacions dignes d'ésser notades, en totes les paus i treves signades entre la Corona catalano-aragonesa i la República de Gènova fins a la del 1403.¹⁴

Encara el rei Ferran I amb la pau de 1413¹⁵ i Alfons *el Magnànim* amb la de 1417¹⁶ confirmen recíprocament els privilegis dels genovesos a les terres catalano-aragoneses, i dels catalans en els territoris dominats per Gènova; el comerç, particularment, és afavorit amb reduccions fiscals recíproques, sempre segons l'esperit de la llei citada del 1402 del rei Martí.

III

TRES CARTES DE L'INFANT ALFONS DEL 1413 AMB NOTÍCIES SOBRE ELS PRIVILEGIS I L'IMPOST DELS TRES DINERS

En el segon decenni del segle xv, en particular, la situació privilegiada dels genovesos ens apareix confirmada no solament per la citada pau del 1417,¹⁷ sinó també per un document de la cancelleria de Ferran I i concretament de la lloctinència del seu fill Alfons, que hem trobat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En aquest document, datat el 5 d'agost de 1413,¹⁸ l'infant comunica al rei el punt de vista del Consell sobre la renovació de la treva sollicitada pel dux i el comú de Gènova, segons les clàusules del tractat tot just estipulat i encara no confirmat pel rei.¹⁹

Segons les ordres rebudes, l'infant ha reunit el seu Consell per examinar les diferents parts de la treva i especialment la «llibertat que ls era atorgada del dret de .III. diners per lliura». La situació es presenta així: per banda catalana hom havia intentat d'inserir en el capítol referent a l'exempció del dret la fórmula «nisi in quantum solvere teneantur», que podia donar peu ulteriorment a exigir quelcom, però els genovesos no l'havien acceptada. De moment ha estat convingut que els genovesos restaran exempts de l'impost

¹⁴ Per a la bibliografia sobre les diverses paus, cf. M.-T. FERRER I MALLOL, *La pace del 1390 tra la Corona d'Aragona e la Repubblica di Genova*, «Miscellanea di Storia Ligure in memoria di Giorgio Falco» (Genova 1966), 157-191.

¹⁵ A. CAMARENA MAHIQUES, *Tratado de paz entre Aragón y Génova en 1413* (València 1953).

¹⁶ AStG, AS, B. 11/26.

¹⁷ Cf. la nota precedent. No ens aturem a comentar aquesta pau, encara inèdita, puix que constitueix l'objecte d'un altre treball en curs d'elaboració. Per banda catalana hom arribà a l'estipulació de la treva després d'haver resolt les controvèrsies internes, especialment l'oposició de Barcelona. Cf. ACA, C, reg. 2665, f. 118r, 119r-v, 120r-v, 122v, 123r, 124v, 125v, 126-128v.

¹⁸ ACA, C, reg. 2450, ff. 51r-52r.

¹⁹ La treva, estipulada pel juny, havia d'ésser confirmada abans del 15 de juliol; a la carta que examinem, l'infant Alfons es refereix per contra al mes d'agost.

dels tres diners per lliura si són suprimits a Gènova els quatre o cinc drets que darrerament hom exigeix als catalans. Donat que el mes d'agost finalitza el terme per a confirmar la treva, l'infant Alfons aconsella al rei d'acceptar-la tal com ha estat redactada pels procuradors, amb «totes les coses fermades», si els genovesos compleixen llur promesa de suprimir els drets demanats darrerament als catalans a Gènova; altrament podrà introduir una retenció a la clàusula relativa a la franquesa de l'impost dels tres diners per lliura. En el primer cas li restarà encara al rei, segons l'infant i el seu Consell, el recurs de demanar als genovesos el pagament del drap d'or que pagaven abans anualment els italians a canvi del guiatge reial, puix que sobre això el tractat no diu res. En aquest punt, però, l'infant demostra no estar gaire al corrent, encara, dels afers catalans (pensem que sols feia un any que la seva família havia estat elevada a la Corona catalano-aragonesa), i afirma que els genovesos havien pagat aquest impost abans de la creació del dret dels tres diners per lliura, cosa que no sembla pas que fos certa.

Finalment l'infant fa saber al rei que també els venecians han demanat l'abolició del dret dels tres diners per lliura i promet de buscar i proporcionar al rei una més àmplia informació respecte a això.

Efectivament, Alfons torna sobre la qüestió dels venecians en altres dues cartes del mateix mes.²⁰ Per tal com afecta el nostre tema, ens sembla força interessant la primera d'aquestes cartes, puix que hi és reconstruïda per una font contemporània l'origen del dret italià, és a dir, de l'impost dels tres diners per lliura.

Segons aquesta carta, Jaume II concedí un privilegi a Barcelona pel qual els florentins, senesos, pisans i luquesos no hi podien exercir el comerç; seguidament Alfons, el seu successor, estengué la prohibició als italians en general. Però aquests privilegis foren eludits mitjançant la concessió de guiats pagats amb el drap d'or o amb cinquanta florins. Després, per un capítol del pariatge concedit pel rei Martí el 1401, Barcelona, Tortosa i les altres ciutats marítimes obtingueren l'expulsió dels mercaders italians. Però poc temps després el rei cregué més oportú de concedir la llibertat de comerç mitjançant el pagament d'un impost de tres diners per lliura, «los quals del dit any .mcccci. ançà són stats introduïts e acustumats de pagar».²¹ El document té, doncs, interès, malgrat algunes imprecisions que hom pot observar-hi, per exemple

²⁰ ACA, C, reg. 2450, ff. 54v-55v, 63r-v.

²¹ ACA, C, reg. 2450, f. 55r. Transcrivim seguidament el fragment a què ens referim: «... El dit senyor rey en Martí trobà per la dita informació que era major profit de la dita cosa pública que fossen aquí admesos e de star a ells permès que d'aquèn ésser expelhits o foragitats, perquè ell dit senyor rey en Martí aquells en lo dit Principat admeté, certs capitols ladonchs entre ell d'una part e alguns florentins qui de la dita admissió tractaren de la altre concordats fets e fermats sobre los dits .iii. diners per lliura, los quals del dit any .mcccci. ançà són stats introduïts e acostumats de pagar...»

la datació del decret de llibertat de comerç a favor dels italians, i en conseqüència l'entrada en vigor de l'impost dels italians, el 1401, mentre que en realitat fou publicat el 1402,²² o bé la inclusió dels pisans entre els mercaders italians als quals Jaume II havia prohibit de comerciar a Barcelona, mentre que els pisans no figuren en el decret del 1326,²³ puix que precisament en el tractat amb Pisa del 1324 Jaume II els havia concedit plena llibertat de comerç a les seves terres.²⁴

És possible que la imprecisió de datar el 1401 tant el decret de llibertat de comerç com l'inici de l'impost dels tres diners per lliura tingui la seva explicació en les intenses negociacions que degueren existir entre la cort reial i els mercaders italians des de la publicació del decret d'expulsió el 1401 fins al decret de llibertat de comerç publicat el 1402.

Els negociadors d'aquest acord i de la creació de l'impost dels tres diners per lliura foren, segons sembla, els florentins. La carta, ja comentada, de l'infant Alfons al seu pare, del 5 d'agost de 1413, ho dona a entendre així quan diu, en referir-se a aquest dret, que «de algun temps a ençà se exigie e levave per avinença que fo feta per lo senyor rey Martí de loable memòria ab alguns florentins e altres». Aquests mercaders tractaren, doncs, amb Martí l'Humà el dret de romandre als seus regnes, després del decret d'expulsió, contra pagament d'un impost de tres diners per lliura sobre el valor de les mercaderies en substitució dels tradicionals guiatges. És fins i tot possible que ells inauguressin mitjançant acords privats i singulars el nou règim de relacions amb la Corona, abans que amb el decret del 1402 adquirís caràcter oficial i general. És una hipòtesi, no més que una hipòtesi, que podria explicar la confusió de data en la referència a la creació de l'impost dels tres diners per lliura o dret italià.

IV

REPERCUSSIÓ DE L'ESTABLIMENT DE L'IMPOST DELS TRES DINERS SOBRE ELS PRIVILEGIS

L'existència del dret italià fou aviat una amenaça per a les franqueses genoveses, tal com hem pogut veure a través de la carta de l'infant Alfons al seu pare, del 5 d'agost de 1413, que ja hem comentat.

²² Cf. paràgraf 2 i notes 12 i 13.

²³ CAPMANY, *Memorias*, II, d. 118.

²⁴ A. ARRIBAS I PALAU, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón* (Barcelona 1952), 253; CAPMANY, *Memorias*, II, p. 247, doc. 165.

La clara posició de privilegi aconseguida pels genovesos en el segle XII — consistent en la total exempció de qualsevol gravamen fiscal i en la plena llibertat de comerç (o més aviat monopoli parcial, si pensem en el tracte que rebien els altres italians) — havia estat confirmada en el transcurs del temps fins als primers anys del segle XV, bé que llavors notem una atenuació dels privilegis, reflectida en la fórmula nova de reciprocitat amb els súbdits catalano-aragonesos, deguda evidentment a l'evolució de l'economia catalana.

De les sentències arbitrals del marquès de Monferrato fins a la pau del 1417,²⁵ les fórmules utilitzades més sovint en els tractats preveuen la continuació de les convencions anteriors referents a les llibertats, immunitats i franquesses dels súbdits respectius; però des de la treva del 1413 hom introdueix la referència explícita a l'exempció de l'impost dels tres diners per lliura, o dret italià, a favor dels genovesos.

Si a la pau del 1403 hom no fa menció encara d'aquesta exempció és, segurament, perquè en el moment de la firma dels capítols del tractat per part dels procuradors d'ambdós estats a Tarascó el 16 de desembre de 1402,²⁶ l'impost encara no havia entrat en vigor i per tant era difícil que els procuradors genovesos poguessin preveure la necessitat d'introduir una clàusula sobre aquest afer en la confirmació general dels privilegis ligurs als estats catalano-aragonesos.

Foren les temptatives posteriors d'estendre el dret a tots els italians, sense distincions entre privilegiats i no, les que obligaren els genovesos a fer introduir en la treva de 1413 una clàusula que garantís l'exempció del pagament del dret italià. El contingut d'aquest capítol és el següent:

«Adiecto tamen et expresse convento quod subditi et seu districtuales dictorum domini ducis et Comunis non censeantur obligati nec aliquo modo teneantur ad solutionem dictus seu pedagii noviter ab aliquibus annis citra impositi de denariis tribus pro libra super florentinis seu ytalicis vel lombardis».²⁷

Malgrat que el consell reial, com ja hem vist, no estava gaire disposat a admetre aquesta exempció, com tampoc els oficials del Reial Patrimoni, que en un document del març de 1413, anterior a la signatura de la pau, feien figurar els genovesos entre els italians obligats a pagar el dret dels tres diners per lliura,²⁸ els genovesos reeixiren en llur objectiu de mantenir al dia llurs velles franquesses. En la pau del 1417 l'exempció genovesa quedà de nou plenament confirmada.²⁹

²⁵ Cf. més amunt les notes 16 i 17.

²⁶ Aquesta pau ha estat publicada en *CDIACA*, I, 1-24.

²⁷ J. CAMARENA MAHIQUES, *Tratado de paz*, 128.

²⁸ *ACA*, RP, 2963.

²⁹ Cf. més amunt les notes 16 i 17.

Menys afortunats foren els venecians que, com els genovesos, intentaren també d'obtenir l'exempció del dret dels tres diners per lliura. De la carta ja comentada de l'infant Alfons al seu pare el 1413 resulta que tampoc era ben clar que els venecians restessin obligats a pagar-lo, però també consta igualment que, tot i protestant, el pagaven.³⁰ Més tard, sota el govern d'Alfons *el Magnànim*, els venecians restaren definitivament obligats al pagament del dret italià.³¹

Una vegada més, doncs, en contrast amb llurs rivals venecians, els genovesos havien aconseguit de mantenir llurs privilegis a les terres catalano-aragoneses. Però aquests privilegis — lògicament — només podien tenir aplicació en temps de pau entre les dues potències mediterrànies, Gènova i Catalunya, i és veritat també que aquests períodes semblen ésser sempre més reduïts, si jutgem pel nombre de paus que se succeeixen; malgrat tot, això no sembla motiu suficient per a dubtar de la persistència d'una situació substancial de privilegi, almenys fins al temps de les guerres d'Alfons *el Magnànim*. Perquè ens sembla que després de l'estipulació de la pau del 1417 la posició de privilegi genovesa era ja més formal que real.

En efecte, bé que no tenim proves d'una actitud clara del rei Alfons respecte a aquest problema, ens sembla que dins els governs municipals s'havia desenvolupat la tendència a tractar els genovesos com els altres mercaders estrangers.

Aquesta afirmació es basa en l'examen de quatre cartes del dux de Gènova Tomaso di Campofregoso escrites els anys 1417 i 1418, que hem trobat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

V

QUATRE CARTES DEL DUX DE GÈNOVA SOBRE LA VIOLACIÓ DELS PRIVILEGIS (1417 - 1418)

La primera carta, que ens ha semblat d'un interès notable, és datada el 28 de juliol de 1417 i va adreçada al rei Alfons.³²

El dux s'hi lamenta del fet que els impostos que són demanats als genovesos a València — però també en els altres territoris de la Corona — han estat augmentats de mica en mica arbitràriament. Efectivament, la llista que

³⁰ ACA, C, reg. 2450, ff. 51r, 54v-55v, 63r-v.

³¹ ACA, C, reg. 2609, ff. 20v i 80r-v; reg. 2561, ff. 118v, 119r, 126r-v.

³² ACA, CRD, Alfons IV, 590.

en dóna el dux és força llarga i comprèn: quatre sous i vuit diners «pro cargia rixi»; un sou i vuit diners «pro laudis»; tres sous «pro pedagio»; un sou «de rauba pro drectu generali lane», en comptes dels sis diners que hom pagava abans; sis diners d'augment del que hom pagava anteriorment «de coriis et cargia»; sis diners «pro libra de grana, safrano, speciebus et omnibus tenturis», que abans no pagaven res; tres diners per lliura «pro stima per indirectum»; una malla per a la construcció de la Llotja.

El dux fa notar que els catalans en els territoris de la República han de pagar només els impostos habituals i estan exempts regularment dels drets «cambiorum, ripe grose, securitatum platarum et marcharum», com li consta personalment pel testimoniatge dels mercaders catalans a Gènova.³³

Es dol amargament de la mencionada violació dels privilegis genovesos i amenaça — si el rei no els fa respectar rigorosament — d'equiparar el tracte donat als mercaders catalans a Gènova al que reben els mercaders estrangers no privilegiats.

En la segona carta, datada el 20 de novembre de 1417, el dux lamenta que el rei no hagi encara proveït per fer justícia als genovesos de València. Els impostos arbitraris no han estat encara suprimits i el dux amenaça, a propòsit de l'impost sobre l'arròs, amb acomodar els impostos que paguen els catalans a Gènova als que són demanats als genovesos a les terres catalanes: «cum reverentia predicimus quod compelemur licet inviti pro huius comunitatis utili et honore sic tractare hic regie maiestatis subditos qui equalia nostris onera supportabunt».³⁴

Les altres dues cartes són de l'any següent i es refereixen a un cas particular, el dels germans Francesco i Nicolò de Montilio, que, de tota manera, ens semblen molt interessants per a la qüestió que ens ocupa.

Efectivament, la tercera carta, datada el 31 d'agost de 1418, és adreçada al batlle de València: el dux l'assabenta de les queixes de Francesco perquè el seu germà Nicolò, resident a València, ha estat obligat a pagar l'impost italià, del qual estaven exempts els genovesos, és a dir «contra conventiones vigentes inter sacram regiam maiestatem Aragonum et comune Ianue et contra inveteratas consuetudines atque usus», al·legant que el que enviava la mercaderia era llombard. El dux afirma, al contrari, que Francesco és genovès, puix que la seva família resideix a Savona des de fa cinquanta anys més o

³³ Entre els problemes suscitats per aquesta carta ens sembla particularment interessant la qüestió dels impostos, sobre la qual ens reservem de tornar en el futur. Per a la part catalana cf. M. GUAL CAMARENA, *Vocabulario del comercio medieval: Colección de aranceles aduaneros de la Corona de Aragón (siglos XIII y XIV)* (Tarragona 1968), i A. SANTAMARÍA ARÁNDEZ, *Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo XV* (València 1966). Per a la part genovesa cf. J. HEERS, *Gènes au XV siècle. Activité économique et problèmes sociaux* (Paris 1961).

³⁴ ACA, CRD, Alfons IV, 677.

menys, i pel que fa a ell particularment habita Gènova des de fa més de vint-i-cinc anys. La carta es clou amb l'advertència que si el batlle no fa res per a eliminar aquest abús, el dux es queixarà directament al sobirà.³⁵

La quarta carta del dux, datada el 14 d'octubre de 1418, fou adreçada efectivament al rei Alfons i, com era previst en la carta que hem comentat ara, el rei és informat de la qüestió dels dos germans i del fet que les queixes del dux havien estat enviades ja, sense rebre satisfacció, al batlle de València. Com de costum, el dux demana que l'afer sigui resolt en favor dels germans, segons els tractats vigents entre ambdós estats.³⁶

La difícil situació política que travessava Gènova en aquells moments no impedia al govern ducal, com podem veure, d'ocupar-se dels problemes dels genovesos a l'estranger, i no solament dels de tipus general, sinó també dels casos particulars com ara el dels germans Francesco i Nicolò de Montilio. Gènova, efectivament, es trobava dividida llavors per la lluita entre les diverses faccions, com ja era normal a la ciutat, i a més era amenaçada per perills externs: cap a la fi del 1418, particularment, era assetjada per mar i per terra per les tropes de Filippo Maria Visconti, al qual el dux Campofregoso hagué de comprar la retirada el 1419, precisament per a poder defensar les posicions genoveses a Còrsega, amenaçades pel partit filocatalà de Vincentello d'Istria, que comptava amb l'ajut d'Alfons *el Magnànim*.³⁷

VI

CONSIDERACIONS FINALS SOBRE EL CONTINGUT REAL DELS PRIVILEGIS GENOVESOS EN EL PERÍODE 1412-1418

El contingut de les cartes que acabem de resumir ens porta a preguntar-nos quina era doncs l'entitat real dels privilegis genovesos que hem comentat abans en els primers anys del regnat d'Alfons *el Magnànim*.

Des del punt de vista legal els genovesos tenien dret, ja ho hem vist, a una sèrie de privilegis veritablement notables respecte als dels altres mercaders italians i no italians. Les treves o paus del 1413 i del 1417 havien recollit un nou privilegi, l'exempció del dret dels italians, que representava una adequació als nous temps d'aquelles franqueses.

³⁵ *Ibidem*, 961.

³⁶ *Ibidem*, 1027.

³⁷ V. VITALE, *Breviario della storia di Genova* (Genova 1955), 154.

Però cap als anys 1417-1418 l'aplicació en concret dels privilegis confirmats oficialment resta lluny d'ésser satisfactòria: les cartes del dux que hem comentat en són un testimoni prou palpable. En general no sembla que hi hagi una correspondència molt estricta entre els pactes escrits i la realitat.

El text de les treves entre catalans i genovesos, per solemne i imperatiu que sigui, no és sinó un aspecte i no pas necessàriament el més representatiu, de la realitat. Cal notar a aquest respecte que la freqüència amb la qual se segueixen les paus demostra que han d'ésser interpretades com a inútils temptatives de frenar la guerra i els actes de pirateria. En definitiva, les paus posen en evidència la lluita de fons per la supremacia política i comercial en la Mediterrània.

Sota aquesta perspectiva hom comprèn millor que les paus tinguin en aquest moment un caràcter formal i subreptici alhora, enquadrades com es troben en el deteriorament progressiu de la posició de potència de la república de Gènova.

Pel que fa als privilegis lligurs hi ha la tendència, per la banda catalana, i sobretot per part de les administracions locals, a igualar de fet els genovesos als altres mercaders, i en general a afavorir els catalans respecte als estrangers. Aquesta era ja la situació cap als anys 1417-1418 tal com resta demostrat per les cartes del dux citades més amunt, en les quals aquest es lamenta de les vexacions infligides als genovesos, sobretot a València.³⁸

Les lamentacions del dux tenen llur contrapunt en les dels catalans a Gènova. Objectivament, és dubtós que en aquestes circumstàncies els catalans poguessin fruit a Gènova de la posició privilegiada prevista per les treves, com còndidament pretén el dux quan es lamenta de les violacions unilaterals de la treva.³⁹

Un memorial dels mercaders de Barcelona als consellers de la ciutat ens en proporciona una prova, no necessàriament objectiva, però creïble, de les vexacions genoveses als catalans en el territori del Comú. Sense estendre'ns a comentar aquest memorial, més que res perquè no podem datar-lo amb seguretat, ens sembla interessant de recollir-ne alguna de les lamentacions: els genovesos exigeixen impostos també per a les mercaderies descarregades a Savona quan

³⁸ La situació en aquesta ciutat és simptomàtica perquè havia anat substituint Barcelona com a centre comercial. A la fi del segle havia esdevingut la ciutat més important; així doncs és a ella a qui el rei s'havia dirigit per saber la quantitat i la forma com eren exigits els impostos als genovesos per fer el mateix a Barcelona i a Mallorca, cf. L. PILES ROS, *Actividad y problemas comerciales de Valencia en el cuatrocientos*, VI CHCA i A. SANTAMARÍA, *Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo XV*, ja citat.

³⁹ Es probable, però, que fossin els catalans els qui veritablement violaren primer la treva, o almenys els qui la violaren en major mesura. Efectivament, en el memorial que citem en la nota que segueix els catalans reconeixen que l'augment dels impostos que han sofert a Gènova és una resposta a l'augment d'impostos exigit als genovesos a les terres catalanes.

les naus prossegueixen viatge a Gènova; els catalans no poden sojornar a Pera més de tres dies; no poden trobar allotjament a Gènova si no és a la zona de mala fama de la ciutat.⁴⁰

Però, amb tots els alts i baixos deguts a les guerres i malgrat les contínues transgressions, els privilegis genovesos es mantingueren, almenys formalment, durant la resta del segle xv. La treva del 1495 confirmà els privilegis genovesos i decidí la unificació dels impostos pagats pels genovesos a tots els territoris catalano-aragonesos segons la base dels que els mercaders ligurs pagaven a València, reconeixent una discriminació entre mercaders estrangers en general i mercaders genovesos, a favor d'aquests darrers.⁴¹

De tota manera cal tenir en compte que la situació real dels genovesos podia variar segons el lloc, puix que depenia molt de les relacions que tinguessin amb les autoritats locals. Per una carta del rei Ferran II, del 1499,⁴² sabem, per exemple, que feia molt de temps que els genovesos no pagaven impostos a Mallorca. *

⁴⁰ D'aquest memorial, que no és datat, en dona notícia amb ampli comentari C. CARRÈRE, *Barcelone centre économique à l'époque des difficultés: 1380-1462* (Paris-la Haia 1967), 594 ss. C. Carrère l'atribueix a la primera meitat del segle xv basant-se en la lletra; desgraciadament l'autora no proporciona indicacions que permetin de localitzar el document, que no hem pogut examinar, doncs, en l'original. Malgrat tot, basant-nos en el que en sabem, podríem datar-lo precisament entre el 1413 i el 1421. Hom hi fa referència, en efecte, al càrrec de dux com a cap de la república de Gènova; tenint en compte que en la primera meitat del segle xv només hi hagué dux entre el 1413 i el 1421, i després del 1436, i tenint en compte que la menció de Pera situa el document abans del 1453, el memorial ha d'ésser datat entre el 1413 i el 1421 o després del 1436. El segon període ens sembla poc probable perquè el tràfic amb Pera com més ens acostem al 1453 més hauria d'ésser reduït; això, és clar, no passa d'ésser una mera suposició. La veritat és que els afers descrits en el memorial s'adapten molt bé al que sabem del primer període.

⁴¹ A. SANTAMARÍA, *Aportación*, 131.

⁴² *Ibidem*, p. 131, n. 33.

* Bé que la responsabilitat de qualsevol eventual imprecisió o error és només nostra, hem d'agradir a la senyoreta Maria-Teresa Ferrer, amb la qual hem discutit alguns punts d'aquestes notes, el seu afectuós encoratjament, sense el qual no hauríem arribat, probablement, a la fi.